

Makinen hizkuntzari buruz hizketan

GUILLERMO ROA ZUBIA
Elhuyar Zientziaren Komunikazioa

ADITUEN SOLASA

ARGAZKIAK: IÑIGO IBÁÑEZ

Hizkuntzaren prozesamenduan dauden joerez eta euskarak beste hizkuntzekin alderatuta dituen berezitasunez hitz egiteko elkartu ditugu aditu batzuk. EHUKO IXA taldeko Kepa Sarasola, Iñaki Alegria eta Eneko Agirre informatikariekin izan gara. Hain zuzen ere, IXA taldeak aurtengo hizkuntzaren prozesamenduari buruzko SEPLN kongresua antolatu du Donostian, eta gai horretako aditu asko bildu ditu.

Ezkerretik hasita, Kepa Sarasola, Iñaki Alegria eta Eneko Agirre.

 Azken urte
*hauetan egindako
ikerketa salto
kualitatibo handia
izan da, baina
horrek ez du esan
nahi makinak
orain “ulertzen”
gaituenik.*

Zein dira, gaur egun, hizkuntzaren prozesamendua- ren erronka nagusiak?

Eneko Agirre: Nik uste dut ulermenarekin lotutako kontuak direla. Azken urte hauetan egindako ikerketa salto kualitatibo handia izan da, baina horrek ez du esan nahi makinak orain “ulertzen” gaituenik. Nik uste dut pauso txikiak eman direla, eta makinek gauzatxoak ulertzen dituzte gero eta eremu gehiagotan. Zer den leku bat, adibidez. Abizenekin beti dago arazoa; Azpeitia zer da: pertsona bat edo leku bat? Edo enpresa bat? Gauza horiek ulertzen hastea aurrepauso bat da. Eta nahiz eta oso sinplea iruditu pertsoneri, testuingururik gabe zailak dira. Hortaz, erronka da makinari horrelako ezagumendu-zatitxoak irakastea.

Izan ere, corpusetan oinarritutako metodo matematiko eta estatistikoak nolabait goia jutzen ari dira; egin zezaketena egiten ari dira, eta zailtasunak dituzte hortik aurrera egiteko. Erregeletan oinarritutakoek ere eman zuten berea, eta pixka bat tratatuta gelditu ziren. Beraz, nik uste dut orain erronka dela erregelak testueta-
tik ikastea, eta corpusetatik saiatzea erregela haiek nola edo hala ikasi eta kontrastatzen, eta jakitea zer ikasi duen ondo eta zer gaizki.

Kepa Sarasola: Gaur egun erronkak zein diren ikusteko, bi maila egon daitezke: bata, aplikazioak eta, bestea, hizkuntzaren barruko tripak, oinarritzko tresnak, gero aplikazioetan erabili behar direnak. Esan daiteke lexikoan ditugun

beharrak gaur egun ia % 100 beteta daudela. Orain dela 20 urte ez zegoen hiztegi konputazionalik, denak paperezkoak ziren. Orain, aldiiz, Interneten dituzu hitz guztien esanahiak, nola esaten diren beste hizkuntzetan eta abar. Morfolo-
giaren aldetik, hizkuntza zailetarako (euskara bezalakoetarako), % 95-98 beteta dago. Sintaxian % 90 ondo egiten du ingeleserako.

Orduan, zeri begira gaude? Bada, semantika-
ri eta pragmatikari. Eta horretarako, hemen, al-
daketa ikaragarri bat dago. Orain dela 20 urte, edozein gairi buruz hitz egiteko, ez genuen zeri heldu. Gaur, adibidez, Wikipedia dugu, edo Wordnet, Internet bera eta abar. Testuen esanahia ulertu ahal izateko baliabide berriak ditugu orain. Eta horrek ate bat ireki digu, baina oraindik ez da askorik landu.

SEPLN 2009 kongresuan horri eman al zaio indarra?

Iñaki Alegria: Kongresura hausnarketa egiten duten hizlari gonbidatu batzuk etorri ziren. Uppsala Unibertsitateko Joakim Nivre sintaxian adituak, adibidez, aditzera eman zuen corpusen erabileraren bitartez sintaxiaren arazoa ez dela % 100 ebazten, baina oso landuta dagoela. Semantikaren ildotik, nolabait Enekok aipatu duen egoera aurkeztu zuen. KYOTO proiektua ere aurkeztu zuten: wiki plataforma baten bidez hitzen eta terminoen esanahiak definitu ahal izateko sistema baten proiektua. Bestalde, datuetatik ezagutza erauzteari buruz ere hitz

egin zuten. Eta Kataluniako Unibertsitate Politeknikoko Horacio Rodriguezek eman zuen hitzaldian aipatu zuen adimen artifizial klasikoaren erronka batzuei saiatu behar dugula berriro heltzen, baina datu gehiagorekin, eta bide berriago batzuetatik. Eta ni ere, apur bat, iritzi horretakoa naiz.

Bide horretan Googlek oso emaitza onak lortu ditu adimen artifizialaren oinarritzko metodo batzuk erabilita. Baina ezagutza sakonagorik erabiltzen ez badute, epe laburrean berrikuntza gutxi aterako da hortik.

Google aipatu duzu, zenbateraino ari dira enpresa handi horiek hizkuntza prozesamenduan ikertzen?

I. A.: Nik uste dut Google asmatzen ari dela eginga dagoenari etekina ateratzen. Inbertsio handiak egiten ditu, etekin ona ateratzen die; ospea lortu du, eta marka bat egin du. Ezagutza hori edo tresna horiek jende guztiarentzako aplikazioetan eta industria-mailan integra litezke. Baina ez dute ematen nahiko informazio, eta aplikazioen eskaera espero baino txikiagoa da.

E. A.: Ikerkuntzan ez dakizu nor etorriko den ideia onarekin. Nahiz eta ikerkuntza-talde handia izan, beharbada ideia onak ez dira hortik aterako; ezin da hori iragarri. Horregatik, enpresa handiek, Googlek adibidez, haien proiektuak garatzeaz gain, ikertzaile arrakastatsuak fitxatu egiten dituzte.

 Googlek egiten duena ikusita, argi eta garbi ikusten da lantzen ditugun teknikak baliagarriak direla. Behin eta berriz frogatzen da.

Jende asko joan da Googlera. Estatu Batuetan aipatu izan dute ikertzaile onenak Googlera joan direlako. Gazteen artean jende asko hartu dute, eta unibertsitateetan hori nabaritu dute. Jendea hara joan da; gero esan dute Google dena ez dela hain polita, baina oso gutxik egin dute ospa handik.

I. A.: Arlo honetan, zehaztuta dago zein diren dirua ematen duten aplikazioak. *Killer applications* esaten zaie. Historikoki, hiru aplikazio-mota sartu dira talde horretan: itzulpen automatikoa, *proofing tools* (alegia, testu-editoreetarako tresnak, zuzentzaileak batez ere) eta bilaketa. Hain zuzen ere, Googleren hasiera bilaketaren mundua izan zen. Orain, itzulpen automatikoa tratatzen ari da, eta, azkenaldian, telefonoetako sistema eragilean arloan eta *proofing toolset*an ere ari dira sartzen. Nolabait, arriskua izan daiteke Googlek ikerketa horiek guztiak monopolizatzea.

Zuen lanean eragina izango du arrisku horrek, ezta?

K. S.: Gu, alde batetik, pozik gaude argi eta garbi ikusten delako lantzen ditugun teknikak baliagarriak direla. Behin eta berriz frogatzen da. Baina, bestetik, kezka dugu Googlek zenbat datu dituen ikusita, haiek bakarrik dituztelako. Haiek dakite jendeak zer eskatzen duen, zer bilatu nahi duen. Eta bilaketaren emaitzetan jendeak zer aukeratzen duen. Haientzat oso garrantzitsua da hori, sistema hobetzeko. Hitz bat

IMMA HERNAEZ

“Gaur egungo sintesi-sistemen ahotsak arras ulergarriak dira”

Imma Hernaezek EHUko Aholab laborategian egiten du lan. Makinek ahotsa ezagutzeko eta sintetizatzekeo sistemetan aditua da. Besteak beste, ANHITZ proiektuan hartu du parte, zientzia- galderei erantzuten dien pertsonaia birtual bat egiten. Proiektu horretan, pertsonaia ahotsa ezagutzeko eta hitz egiteko sistemak garatu zituzten Hernaezek eta Aholab laborategiko langileek.

Zein dira ahotsa ezagutzeko eta sintetizatzekeo gainditu beharreko zailtasun nagusiak?

Zailtasunak ez dira berdinak ezagutzan edo sintesian. Ahotsa ezagutzeko, hizkuntzaren barietateak izateak berak zailtzen du lana, dialektoak, azentuak, erregistroak eta abar baitaude. Gainera, ahotsa oso aldakorra da, hainbat faktoreren arabera. Pertsonaren aldarreak, osasunak, eguneko orduak eta beste faktore batzuek aldatu egiten dute hizketa. Eta, horretaz gain, inguruko arazoak ere izaten dira: zarata, audio-sistemen kalitatea eta abar.

Ahots sintetikoari naturaltasuna, batekotasuna eta gizatiartasuna ematea da zailena; alegia, ahotsari nahi dugun ‘nortasuna’ ematea.

Zure ustez, zer dago gaindituta eta zer ez?

Ahotsaren ezagutzan, ezagutu beharreko hiztegia murriztu denean eta sistemari ahotsa hitzez hitz ematean, oso emaitza onak lortzen dira, inguruko baldintzak txarrak izanda ere. Baldintza horietatik aldentzean hasten dira arazoak: bat-bateko hizketarako (hau da, murriztu gabeko hiztegia duen eta era jarraituan ebakitzen den hizketarako), ez dira lortzen oso emaitza onak, oraindik. ‘Pilotu’ moduko mikrofonoa erabili behar da nahitaez, eta sistema egokitu egiten da hizlariaren ahotsera; alegia, trebatu egiten da sistema, hizlariaren zentzuzko ahots-lagin erabiliz.

Gaur egungo sintesi-sistemen ahotsak arras ulergarriak dira. Ahotsaren naturaltasuna ere lortzen da, esaldiak edo paragrafoak laburrak baldin bada eta testuak irakurtzean estilo neutroa erabiltzen bada. Emozioa edo adierazkortasuna adieraztean, halere, sintesi-sistemek porrot egiten dute oraingoz; naturaltasunetik hurbil dauden gaur egungo sistemak corpusetan oinarrituta daude, hau da, datu-base erraldoiak baliatzen dituzte, eta amaierako kalitatea datu-base horien tamainaren araberakoa da: zenbat eta handiagoa datu-basea, orduan eta hobea kalitatea.

Gainera, pertsona bakar baten ahotsa da beti, eta, ahotsa aldatu nahi bada, datu-base berriak egin behar dira. Hortaz,

IMMA HERNAEZ

metodorik onena litzateke datu-base txikiagoak erabiltzea, baina, ahots desberdinak sortzeko, zenbait parametro aldatzea ahotsa sortzeko erabilitako ereduari; oraingoz, hala ere, ez dakigu doi-doi zein izan behar duten parametro horiek, seinalaren kalitatean galera esanguratsurik izan ez dadin.

Nola dago euskara beste hizkuntzekin konparatuta? (Ez dakit hizkuntza berezia den berez ahoskeraren ikuspuntutik).

Ikerkuntzaren ikuspuntutik, euskara ez dago beste hizkuntzetatik oso urrun, batez ere metodoei eta teknikei begiratzen badiegu. Bestelakoa da egoera ikuspuntu komertzialetik (ezagutzaren arloan, batez ere): sistema komertzialak eraikiko badira, enpresa garatzaileek datu-base estandarrek behar dituzte sistemak trebatzeko eta testatzeko, beste hizkuntzekin erabiltzen duten softwarea erabili ahal izateko. Eta horrelakoak oso gutxi ditugu. Bestalde, orain arteko garapenak euskara baturako baino ez dira egin, oro har, eta ahozko euskararen errealitatea ez da gure ondoko hizkuntzaren bezalakoa (Europako hizkuntza nagusia, esaterako). Batua eta euskalkien arteko distantzia oso handia izan daiteke, eta ezagutza-sistemak ez bada euskalkietara egokitzen, litekeena da gizartearen atal mugatu batek baino ez erabiltzea halako sistemak.

eskatuta jende gehienak laugarren aukera klikatzen duela; eta, handik gutxira, laugarren hori lehengoa izango dela. Erabileraren datu horiek oso garrantzitsuak dira; baina Googlerenak dira.

E. A.: Googlek badaki berrikuntza dela aurrea egiteko bidea. Energia guztiak berrikuntzara zuzentzen dituzte.

I. A.: Eta diruari ematen diote lehentasuna. Dirua non, haiek han. Eta horrek ondorio batzuk ditu. Adibidez, Googlek euskaraz oso gaizki bilatzen du. Eta esan zaie. Baina ez zaie interesatzen. Une batean erabaki zuten gehienez berrogei hizkuntzarekin lan egitea. Gainerakotan, hitzez hitzeko bilaketa egiten dute. Hori arazo bat da, baina markak indar handia du. Gainera, aplikazio askotan integratzen da eta abar. Baina, gaur egun, Elebila aplikazioak askoz hobeto bilatzen du euskarazkoa.

➤ *Argi dago euskara txikia dela.*

Ikuspuntu ekonomizista batetik, eskaera txikia du, eta, beraz, arazoak daude. Ikerketa mailan, berriz, gu pozik gaude.

Zer egoeratan dago euskara hizkuntzaren tratamendurako beste hizkuntzekin konparatuta?

I. A.: Ingelesa da erreferentzia. Esate baterako, kongresura Etiopiako ikertzaile bat etorri zen. Han, amhareraz hitz egiten dute. Hizkuntza semitikoa da, beste teklatu mota bat erabili behar dute, baina, telefono mugikorretan horrelako teklaturik ez dagoenez, mezuak ingelesez bakarrik bidaltzen dizkiote elkarri.

Argi dago euskara txikia dela. Ikuspuntu ekonomizista batetik, eskaera txikia du, eta, beraz, arazoak daude. Ikerketa mailan, berriz, gu pozik gaude. Arlo batzuetan, behintzat, erreferentzia bat gara beste hizkuntza txiki batzuetarako. Corpusetan oinarritutako aplikazioek inbertsioak egitea eskatzen dute, corpusak berak lortzeko.

E. A.: Hizkuntza gisa, euskarak badu berezko tipologia bat, baina konputazio-aldetik ez da bereziki zailagoa beste hizkuntzekin konparatzen badugu. Morfologia tratatzea zailagoa bada ere, beste alor batzuetan, fonetikan esate baterako, oso erraza da. Hizkuntza bakoitzak bere alde zailak eta errazak ditu, baina oro har, hizkuntzaren ezaugarri guztiak kontuan hartuta, hizkuntza guztien zailtasuna antzekoa da.

Eta, beste hizkuntzekin konparatzeko, ikusi behar da hizkuntza bakoitza hiztun-kopuruaren arabera. Nik uste dut euskara nahiko gertu dagoela gehien hitz egiten diren hizkuntzetatik. Alde handiena erabiltzen diren corpusen tamaina txikia da; nik uste dut hori dela gabezia nabarmenena euskaraz. Ingelesez, adibidez, milaka milioi hitzeko corpusak daude. Eta makinek corpus handietatik ikasten dute. Baina, baliabideen arabera, zerrendaren goialdean gaude.

K. S.: Hitzunen kopuruaren araberrako zerrendan 256.a ikusi nuen euskara, eta ikerketan lehen 50en artean gaude. Hori zergatik? Bada, laguntza ofizialak egon direlako, eta, nire ustez, honetan gabiltzanok gauzak ordenatuta egiten ditugulako. Modu ordenatu eta planifikatu batean egin ditugu gauzak. Une batean sortzen dituzun tresnak eta baliabideak gerora ere baliagarriak dira. Modu inkrementalean egiten dugu lan.

IXA taldekoek euskararen prozesamenduan egiten dute lan. Ez dira bakarrak. Baina robot batek euskaraz hitz egiteko ahaleginetan erreferentziatzko ikertzaile dira. Enpresa handiek, adibidez, euskarazko aplikazioak garatu nahi izango balituzte, seguru asko, haiengana jo beharko lukete. Besteak beste, ANHITZ proiektuaren garapenean parte hartu dute, zientziako galderei erantzuten dien pertsonaia birtual bat sortuz. Hitz egiten duen robot bat, azken batean. Hizkuntzaren prozesamenduaren eredu ona da; kanpotik ikusita, ANHITZ ez dirudi aplikazio iraultzailea denik, ez baitu fikziozko robot batek bezain azkar eta erraz erantzuten. Proiektuaren atzean dagoen lana ezagutzen duenak, aldiz, oso balorazio ona egiten du. Askok dago egiteko hizkuntzaren prozesamenduaren arloan; ez dago zalantzarik. Baina eginda dagoena lan ikaragarria da, horren zalantzarik ere ez dago. ●

